

О. В. ПАВЛЕНКО

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ПРО СУТНІСТЬ СТАТУСУ ПІДПРИЄМСТВ КОЛЕКТИВНОЇ ВЛАСНОСТІ

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 139–144

Досліджено колізії чинної Класифікації організаційно-правових форм господарювання та обґрунтування доцільності включення до цих форм підприємств колективної власності. Розглядаються питання щодо доцільності реанімувати колективну власність. Колективна власність повинна займати проміжне місце між приватною та державною і має набути позитивні риси кожної з зазначених інших видів власності, позбутися рис негативних.

У ст. 63 “Види та організаційні форми підприємств” Господарського кодексу України (ГКУ) [1] йдеться про підприємства колективної власності (ПКВ). Водночас у Класифікації організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004, затвердженої наказом Держспоживстандарту України від 28 червня 2004 р. № 97 “Про затвердження національних стандартів України, державних класифікаторів України, національних змін до міждержавних стандартів, внесення зміни до наказу Держспоживстандарту України від 31 березня 2004 р. № 59 та скасування нормативних документів”, в розд. 3 “Об’єкти організаційно-правових форм господарювання” у виносці стосовно позиції 3.1.3 “Колективне підприємство — підприємство, що діє на основі колективної власності” зазначено, що “Чинним законодавством не передбачається створення та державна реєстрація нових підприємств з цією організаційно-правовою формою” [2]. І практика йде по цьому шляху. Відповідно до встановленого порядку, встановленим колізійною нормою, не створюються (не реєструються) ПКВ, що призводить до значних втрат в економічній сфері, а отже, становить серйозну проблему, яка потребує наукового вирішення.

До останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми власності, організаційно-правових форм у сфері господарювання, відносять переважно праці представників науки господарського права (В. К. Мамотова, В. А. Устименка, О. В. Гарагонича, С. М. Грудницької, Р. А. Джабраїлова, Г. Д. Джумагельдієвої, О. Р. Зельдіної, О. Р. Кібенко, Ф. Ф. Маймура, О. П. Подцерковного, В. С. Щербини та ін.). Важливу роль у дослідженні організаційно-правових форм господарювання відіграє колективна моногра-

фія Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України “Публічна власність: проблеми теорії і практики” [3]. У той же час, як зазначається у літературі, потребують конкретної уваги проблеми різних видів власності з урахуванням того, що значення приватної власності фізичних осіб у світі зменшується і, навпаки, зростає роль асоційованої власності (власності юридичних осіб) та державної і комунальної власності [4].

Виявимо колізії чинної Класифікації організаційно-правових форм господарювання та обґрунтуємо доцільність включення до цих форм підприємств колективної власності.

Як зазначалося, всупереч ст. 63 “Види та організаційні форми підприємств” діючого ГКУ, де йдеться про підприємства колективної власності, згідно з Класифікацією організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004, затвердженої наказом Держспоживстандарту України, нові підприємства згаданої власності не створюються і не реєструються. Активне використання потенційних можливостей ПКВ могло б допомогти запобігти, як обґрунтовувалось в одній із праць [5], втрат національних активів, забезпечити ефективніше функціонування економіки країни.

У чинному ГКУ неодноразово згадуються підприємства колективної власності. Це ст. 63 “Види та організаційні форми підприємств” (ч. 1.: “Залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів: приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб’єкта господарювання (юридичної особи); підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності)”; самостійна гл. 10 “Підприємства колективної власності”, що містить 10 статей, присвячених спеціально ПКВ тощо. При цьому у ч. 2 ст. 93 “Поняття підприємства колективної власності” сказано: “Підприємствами колективної власності є виробничі кооперативи, підприємства споживчої кооперації, підприємства громадських та релігійних організацій, інші підприємства, передбачені законом”. Перераховані види підприємств реєструються у встановленому порядку, хоча вони є підприємствами колективної власності.

У Законі України “Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань” від 15 травня 2003 р. № 755-IV [6] в ст. 16 “Вимоги до найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу”, зазначається, що “найменування юридичної особи повинно містити інформацію про її організаційно-правову форму (крім державних органів, органів місцевого самоврядування, органів влади Автономної Республіки Крим, державних, комунальних організацій, закладів, установ) та назву” (ч. 1). А в ч. 2 цього Закону записано, що “Організаційно-правова форма юридичної особи визначається відповідно до класифікації організаційно-правових форм господарювання, затвердженої центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері технічного регулювання”.

Держспоживстандарт України, що фактично делегітимізував підприємство колективної власності, у свій час і був тим центральним органом ви-

конавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері технічного регулювання. Наказом Держспоживстандарту України, яким затверджено Класифікацію організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004, підприємства, які діють на основі колективної власності, позначені як такі, що не підлягають створенню та державній реєстрації.

Зазначеного Держкомітету вже немає, але його наказ продовжує діяти, встановлюючи колізію між нормами ГКУ та відомчим актом. Безумовно, відмова у реєстрації ПКВ може бути оскаржена до суду. Тим більше, що, наприклад, ч. 3 ст. 3 “Створення та державна реєстрація підприємства” Закону України “Про колективне сільськогосподарське підприємство” [7] прямо передбачено, що “Відмова в державній реєстрації може бути оскаржена в судовому порядку”.

Згадана суперечливість становить юридичну колізію, колізію, як кажуть, усередині юридичної системи держави. Вона належить до субординаційних (різномірних). Субординаційна колізія вирішується дуже просто: має діяти акт вищого рівня. В нашому випадку суперечливість виникла між законодавчим актом — Господарським кодексом і актом правозастосування. Можна стверджувати, що дана суперечливість виникає не тільки між Господарським кодексом, а й чинним законодавством України, у тому числі Господарським, Цивільним кодексами України, Законом України “Про колективне сільськогосподарське підприємство” [7] і навіть Законом України “Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань”. Жодним із цих актів прямо не забороняється створення та державна реєстрація нових підприємств колективної власності.

Щодо наказу Держспоживстандарту України, який затверджує Класифікацію організаційно-правових форм господарювання — ДК 002:2004, то він є відомчим актом, який не може суперечити акту вищого порядку, вищої юридичної сили — Закону України.

Можна поради́ти підприємцям, яким органи реєстрації відмовляють у реєстрації ПКВ, звернутися до суду. Відомо, яке саме рішення має винести суд. Однак це те, що створює підприємствам зайві клопоти. Тому наказ Держспоживстандарту України, яким затверджено Класифікацію організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004 (в частині позначення підприємств, які діють на основі колективної власності як таких, що не підлягають створенню та державній реєстрації) — треба визнати суперечливим чинному законодавству у порядку дерегуляції. Дерегуляція систематично провадиться органами виконавчої влади з метою вдосконалення господарського законодавства. Відповідні пункти цього наказу містять колізії. А колізії внутрішнього права в теорії права визнаються вкрай шкідливими і небезпечними. Ця шкідливість і небезпечність проявляється не тільки в тому, що згідно з згаданими пунктами Наказу Держспоживстандарту України, якими не передбачається створення та державна реєстрація нових підприємств з організаційно-правовою формою ПКВ, створюються перешкоди у веденні господарської діяльності. Важливість усунення вказаної колізії обумовлюється ще і тим, що величезний потенціал підприємств колективної власності практично не роз-

критий, а отже, і не використовується. А це призводить до існування низки проблем в економіці нашої країни, зокрема щодо забезпечення збереження національного багатства України, підвищення ефективності виробництва.

Таким чином, пункти Наказу Держспоживстандарту України, якими не передбачається створення та державна реєстрація нових підприємств з організаційно-правовою формою ПКВ, мають бути відмінені.

Доцільно реанімувати колективну власність. Вона повинна займати проміжне місце між приватною і державною власністю. Колективна власність має набути позитивних рис кожної з зазначених інших видів власності і позбутися рис негативних, які також є притаманними цим видам.

Стосовно набору правомочностей, які будуть “вкладуватися” у правовий статус ПКВ, то при визначенні оптимальної їх сукупності будемо виходити з так званого пучка правомочностей, що запропоновано англійським юристом А. Оноре [8, 68]. Відповідна сукупність стосувалася права приватної власності фізичної особи, однак не можна не враховувати, що аналіз запропонованої сукупності може бути корисним для визначення контенту права колективної власності. Згідно з пропозиціями А. Оноре право власності включає 11 елементів: 1) право володіння; 2) право використання; 3) право управління (рішення, ким і як може бути річ використана); 4) право на дохід; 5) право на “капітальну цінність” речі, що припускає право на відчуження, споживання, зміну або знищення речі; 6) право на безпеку, тобто імунітет від експропріації; 7) право на передачу речі у спадок, заповітом; 8) безстроковість; 9) заборона використання речі шкідливим для інших способом; 10) відповідальність у вигляді стягнення, тобто можливість відібрання речі на сплату боргу; 11) залишковий характер, тобто очікування “природного” повернення переданих кому-небудь правомочностей після закінчення терміну передачі або в разі втрати ними чинності з будь-якої іншої причини.

На думку фахівців (Л. Беккер), незважаючи на мінливу чіткість у наведеному визначенні, ці 11 елементів дають величезну кількість комбінацій — приблизно 1,5 тис. А якщо врахувати їх варіювання за суб'єктами і об'єктами права, то різноманітність форм власності стає страхітливою [8, 68].

Проаналізувавши правомочності, можна визначити сукупність бажаних властивостей для підприємств колективної власності. Зокрема, доцільно включити до таких властивостей право володіння, право використання, право управління (рішення, ким і як може бути річ використана), право на дохід, право на безпеку, тобто імунітет від експропріації; безстроковість, заборона використання речі шкідливим для інших способом. Щодо небажаних властивостей для цих підприємств, то до них можна віднести право на “капітальну цінність” речі, що припускає право на відчуження, споживання, зміну або знищення речі; право на передачу речі у спадок, заповітом; відповідальність у вигляді стягнення, тобто можливість відібрання речі на сплату боргу; залишковий характер, тобто очікування “природного” повернення переданих кому-небудь правомочностей після закінчення терміну передачі або в разі втрати ними чинності з будь-якої іншої причини.

Отже, вважаємо, що: 1) пункти Наказу Держспоживстандарту України, якими не передбачається створення та державна реєстрація нових підприємств з організаційно-правовою формою ПКВ, мають бути відмінені; 2) колективну власність має бути реанімовано і остання повинна займати проміжне місце між приватною і державною. Колективна власність має набути позитивних рис кожної з зазначених інших видів власності і позбутися рис негативних, які також є притаманними цим видам. При визначенні оптимальної сукупності набору правомочностей, які будуть “вкладуватися” у правовий статус ПКВ, слід виходити з так званого пучка правомочностей, що запропоновано англійським юристом А. Оноре.

Джерела

1. Господарський кодекс [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1540-06>
2. Об утверждении национальных стандартов Украины, государственных классификаторов Украины, национальных изменений к межгосударственным стандартам, внесении изменения в приказ Госпотребстандарта Украины от 31 марта 2004 г. № 59 и отмене нормативных документов: Приказ. Государственный комитет по вопросам технического регулирования и потребительской политики от 28.05.2004 г. № 97 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1540-06>
3. Публічна власність: проблеми теорії і практики [монографія] / під заг. ред. В. А. Устименка; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Чернігів: Десна Поліграф, 2014. 308 с.
4. *Мусяка В. Л.* Проблеми права власності, що випливають із прийняття нового цивільного кодексу України // Наукові записки. Том 20. Юридичні науки. 2002. С. 77–79.
5. Павленко О. В. Щодо ролі підприємств колективної власності в економіці країни // Право UA. 2016. № 3. С. 176–180.
6. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 31–32. Ст. 263.
7. Про колективне сільськогосподарське підприємство: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 20. Ст. 272.
8. *Кулагин М. И.* Предпринимательство и право: опыт Запада. М., 1992. 214 с.

Обґрунтовується, що пункти Наказу Держспоживстандарту України, якими не передбачається створення та державна реєстрація нових підприємств з організаційно-правовою формою ПКВ, мають бути відмінені. Доводиться, що колективну власність доцільно реанімувати. Колективна власність повинна займати проміжне місце між приватною і державною і має набути позитивних рис кожної з зазначених інших видів власності, позбутися рис негативних. При визначенні оптимальної сукупності набору правомочностей, які будуть “вкладуватися” у правовий статус ПКВ, слід виходити з так званого пучка правомочностей, що запропоновано англійським юристом А. Оноре.

Substantiated that points Order Derzhspozhivstandart Ukraine, which is not expected creation and state registration of new companies with the legal form of PCI should be canceled. It is proved that it is expedient to revive collective ownership. Collective property must occupy an intermediate position between private and public and should take the positive features of each of these other types of property, get rid of negative traits. In determining the optimal set of powers set to be "vkladuvatysya" in the legal status of PCI should be based on the so-called beam powers that offered the British lawyer A. Onore. Analysis of these powers to determine a set of desirable properties for enterprises of collective ownership. In particular, it is appropriate to include such properties ownership, usage rights, the right management (decision, by whom and how a thing can be used), the right to income, the right to security, is immune from expropriation; perpetuity ban the use of harmful things other way. Unwanted properties for these companies. These include the right to "capital value" way, which implies the right to alienation use, modification or destruction of things; the right to transfer things by inheritance, bequest; liability to a penalty, ie the possibility of seizure way to pay the debt; residual, ie expectations "natural" return transferred to someone powers after the expiry of the transfer or loss when they take effect for any other reason. Conclusion: 1) Order Derzhspozhivstandart Ukraine items that are not supposed to create new and registered enterprise with legal form PCI should be abolished; 2) collective ownership should be revived and the latter should occupy an intermediate position between private and public. Collective ownership is to take positive features of each of these other types of property and get rid of negative traits that are also characteristic of the species. In determining the optimal aggregate set of powers that will "vkladuvatysya" in the legal status of PCI should be based on the so-called beam powers, which offered British lawyer A. Onore.

Обосновывается, что пункты приказа Госпотребстандарта Украины, которыми предусматривается создание и государственная регистрация новых предприятий с организационно-правовой формой ПКС, должны быть отменены. Доказывается, что целесообразно реанимировать коллективную собственность. Коллективная собственность должна занимать промежуточное место между частной и государственной и должна приобрести положительные черты каждой из указанных других видов собственности, избавиться черт отрицательных. При определении оптимальной совокупности набора правомочий, которые будут "вкладываться" в правовой статус ПКС, следует исходить из так называемого пучка правомочий, предложенных английским юристом А. Оноре.

Надійшла 4 січня 2017 р.